

КАТЕДРАТА ПО ЧЕШКА ЛИТЕРАТУРА И ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ КЪМ ФИЛОСОФСКИЯ ФАКУЛТЕТ НА ОСТРАВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Към настоящия момент остравската литературоведска бохемистика се развива най-вече в Катедрата по чешка литература и литературознание и в Института за регионални изследвания, които са към Философския факултет на Остравския университет. Както става ясно от названията, нейният научноизследователски профил е широкообхванат и има интердисциплинарен характер в областта на хуманитарните науки: ориентиран е както към филологията, така и към проблематиката на региона и на литературната регионалистика. И двете звена – Катедрата по чешка литература и литературознание и Институтът за регионални изследвания, са до такава степен тясно свързани по отношение на академичния си състав и научноизследователската си дейност, че би било неуместно да се разглеждат самостоятелно и да се разграничават по отношение на участието им в научни инициативи, в национални и международни контакти, в определянето на субсидираните проекти и в работата със студентите. Студентите се обучават в бакалавърски и магистърски еднопрофилни и двупрофилни програми с педагогическа и непедagogическа насоченост, както и в докторски програми, а най-талантливите от тях са привлечени в научноизследователската работа и на двете звена.

Тематичните области и насоки, в които остравската литературоведска бохемистика се развива, са широкообхватни, въпреки че на пръв поглед не изглежда така, и често навлизат и в други културни области. Предпоставка за това, от една страна, е включването на двете звена в общи проекти, а от друга – индивидуалните научни интереси на техните членове.

По отношение на проектите, които са съсредоточени около проблематиката, свързана със Силезия и Североизточна Моравия, акцентът е поставен върху културноисторическия развой, включващ и нашето съвремие. Става въпрос за обстойна евристична и лексикографска работа, която е представена в *Литературен речник на Северна Моравия и Силезия 1945 – 2000* (*Literární slovník severní Moravy a Slezska 1945–2000*, 2001) и в *Културноисторическа енциклопедия на Силезия и Североизточна Моравия* (*Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy*, 2005), чието второ допълнено и преработено издание излиза през 2014 г. Появяват се също така и колективните монографии *Силезия и Североизточна Моравия като специфичен регион* (*Slezsko a severovýchodní Morava jako specifický region*, 1997), *Регионът и неговата рефлексия в литературата* (*Region a jeho reflexe v literatuře*, 1997), *Студии по литературна история на Силезия и Северна Моравия* (*Kapitoly z literárních dějin Slezska a severní*

Moravy, 2000), *Градът. Изграждане на пространството в литературата и в изобразителното изкуство (Město. Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*, 2011), *Пейзажът. Изграждане на пространството в литературата и в изобразителното изкуство (Krajina. Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*, 2012), в които проблематиката е проследена в отделни студии. Разработеният материал представлява оригинален принос в изследванията от този тип и дава възможност да бъде интерпретиран като творческа проява, свързана с конкретно пространство, но преминаваща отвъд границите на региона. В тази насока са теоретичните разработки на Иржи Свобода и Сватава Урбанова, обзорните студии на Ян Малура, Мартин Томашек, Зденек Смолка, Мартин Пиларж, Либор Магдон, Ива Малкова, Сватава Урбанова за отделните етапи в развоя на литературата, изследването на Сватава Урбанова и Ива Малкова *Координати на местата (Souřadnice míst*, 2003), разглеждащо темите за родната земя, за културната и за емоционалната памет, монографията за Петър Безруч и Вилем Завада от Зденек Смолка и Ива Малкова, както и научните разработки на Сватава Урбанова върху проблематиката за литературната рецепция *Регион без граници (Region bez hranic*, 2001). Забележителни са редакторските инициативи на Ян Малура и на Павел Косек, свързани с изследването на бароковата литература и култура в региона, проследяващи синтетичния характер на културата на поклонническите маршрути, сблъсъците между различните художествени кодове в бароковите чествания, размяната на репертоари между чешката, немската, полската и словашката езикова област в песенното творчество на Силезия в началото на новото време¹: Ян Й. Божан *Райско славейче (Slaviček rájský*, 1999), М. Танер *Оливетският връх (Hora Olivetská*, 2001), *Чистият пламък на любовта. Избрани песни на автори от Силезия, емигрирали след битката при Била Хора (Čistý plamen lásky. Výbor písní pobělohorských exulantů ze Slezska*, 2010).

Спецификата на регионалните изследвания се основава не само на географското разположение и на чешко-полските връзки (Тешинския край³), на чешко-немските (Опавска и Хлучинска област) и чешко-словашките, но и на естествената необходимост взаимно да се „разбираме“ и да се „осмисляме“. От цяла Чехия единствено в Острава се развива като отделен сектор на литературоведската бохемистика и литературоведска словакистика, която се реализира в рамките на дисциплината „Словашка литература“. Оставският регион не се възприема само като културно-историческа реалия, като локализирано в териториален или в административен смисъл пространство, но и като отворена мултикултурна област, която се формира под влиянието на културните и политическите течения на европейските Запад и Изток, проектиращи сложни национални, религиозни, икономически и

¹ Става въпрос за годините след откриването на Америка, след началото на Реформацията. – Б. пр.

² Оливетски връх (Hora Olivetská) – поклонническо място в Изерската планина, която се намира на границата между Чехия и Полша. – Б. ред.

³ Областта Тешинска Силезия, както и самият град Тешин се намират в Чехия и в Полша. – Б. пр.

социални явления (град Острава и Остравска област), фолклорни и етнографски особености (напр. интердисциплинарната конференция „Влахия – история и култура“ / „Valašsko⁴ – historie a kultura“, 2013 г.). Познаването на региона е предпоставка за многобройни идеи за моделиране на най-общите тенденции, на епохите, за сравнителна поетика, за отделни изследвания на отношенията между литературата и фолклора и др. Така разбиран, регионът предоставя богата палитра от възможности за изследване на отношенията му със средноевропейското и със световното пространство и става източник на познание за мултикултурността в широк творчески и рецепционен контекст. Проучването на литературния регионализъм на базата на непосредствено познаване на конкретната действителност е предимство, а не недостатък, както погрешно се приема, то поражда по един естествен и лишен от всякакви спекулации начин импулси за интердисциплинарни бохемистични изследвания. Регионализмът е преосмислен в по-широк контекст и е разбиран като източник на индивидуална стабилност при решаването на проблемите на съвременния глобализиран свят.

Плодотворно и неформално е сътрудничеството на остравската литературоведска бохемистика с полската бохемистика, и по-специално с полските университети в Силезия, например със Силезийския университет в Катовице, с Университета в Ополе, където основно си сътрудничим с проф. Йоанна Чаплинска, с Университета във Вроцлав. Някои полски бохемисти (доцент⁵ Йозеф Зарек, професор Мечислав Баловски) са същевременно преподаватели и в Остравския университет и вземат участие в научната и публикационната дейност, помагат за профилиране на докторските програми, рецензират специализирани изследвания и т.н. Съвместно подготвяните международни литературоведски и езиковедски конференции във Валбжих⁶ и в Рачибуж⁷ доведоха до издаването на рецензираните сборници *Чешкият език и литература в края на XX век* (*Český jazyk a literatura na sklonku 20. století* / пол. *Język i literatura czeska u schyłku XX wieku*, 2001); *Константи и промени в чешкия език и литература на XX век* (*Konstanty a proměny v českém jazyce a literatuře XX. století* / пол. *Stalość i zmienność w języku i literaturze czeskiej XX wieku*, 2004); *Чешкият език и литература в интерактивен план* (*Český jazyk a literatura v interakci* / пол. *Język i literatura czeska w interakcji*, 2006); *Чешкият език и литература в европейския културен контекст* (*Český jazyk a literatura v evropském kulturním kontextu* / *Język i literatura czeska w europejskim kontekście kulturowym*, 2008); *Отражение на значими исторически събития в чешкия език и литература* (*Český jazyk a literatura – reflexe významných historických událostí* / пол. *Odbicie ważnych wydarzeń historycznych w języku i w literaturze czeskiej*, 2010); *Сблъсъкът на поколенията и цивилизационните различия в чешкия език и литература* (*Český jazyk a literatura – generační střet a civilizační rozdíly* / пол. *Konflikt pokoleń*

⁴ Влахия – област в Източна Моравия близо до границата със Словакия. – Б. пр.

⁵ Полският еквивалент на „доцент“ в Полша е „хабилитиран доктор“ („doktor habilitowany“). – Б. пр.

⁶ Валбжих (Wałbrzych) – град в Югозападна Полша. – Б. пр.

⁷ Рачибуж (Racibórz) – град в Южна Полша. – Б. пр.

a różnice cywilizacyjne w języku i literaturze czeskiej, 2012); *Преживяване на всекидневието в чешкия език и литература (Český jazyk a literatura a prožívání každodennosti / Doświadczenie codzienności w języku i literaturze czeskiej, 2015).*

В колективните изследвания членовете на Катедрата и на Института за регионални изследвания към Остравския университет са обединени от общия интерес към своеобразната идентичност на региона. Наред с това обаче всеки от тях има собствен научноизследователски профил в следните области:

- жанрология, по-конкретно проблематика, свързана с разказа и с цикъла разкази: Мартин Пиларж, *Опит за жанрова диференциация на разказа (Pokus o žánrové vymezení povídky, 1994), Чешкият цикъл разкази през XX век (Podoby českého povídkového cyklu ve XX. století, 2008);*
- антиутопии и апокрифи: Петър Хъртанек, *Негативната утопия в чешката проза от втората половина на XX век (Negativní utopie v české próze druhé poloviny 20. století, 2004); Еретици, богохулници, ироници в съвременната чешка проза (Kacíři, rouhači, ironikové v současné české próze, 2007); Литературните апокрифи в най-новата чешка проза (в търсене на архитекста) (Literární apokryfy v novější české próze (hledání architekstu), 2014);*
- теория и история на литературата за деца и юноши: Сватава Урбанова, *Меандри и метаморфози на детската литература (Meandry a metamorfózy dětské literatury, 2003), Седем ключа за отваряне на литературата за деца и юноши от 90-те години на XX век (Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století, 2004), Съвременна словашка литература за деца и младежи (антология) (Současná slovenská literatura pro děti a mládež (antologie), 2006), Фигури и конфигурации: Изследвания върху илюстрациите, книжките с картинки, албумите, книжките хармоники и комиксите (Figury a figurace: Studie o ilustracích, obrázkových knihách, albech, leporelech a komiksech, 2010), Движения (Pohyby / Movimientos, 2010), Диалозите на Ива Прохазкова (Dialogy Ivy Procházkové, 2012);*
- история на съвременната чешка литература: Иржи Свобода, *В хоризонта на творбата. Разработки по чешка литература (Z obzoru tvorby. Kapitoly z české literatury, 1998), Пътища и спирки. Страници от чешката литература на двадесети век (Cesty a zastavení. Kapitoly z české literatury dvacátého století, 2002), Творчество и идеи: литературоведски студии (Tvorba a ideje: Literárněvědné studie, 2010); Ива Малкова, *В търсене на Вилем Завада (творчески пътища основно след 1945 г.) (Hledání Viléma Závady (tvůrčí cesty zvláště po roce 1945), 2003), Франтишек Хрубин. Из архивните фондове (František Hrubín. Z archivních fondů, 2011); Мартин Пиларж, *В кърпа вързано, или за клишето в литературата (Vrabec v hrsti aneb Kliše v literatuře, 2005);***

- литературата на прага на ХХ век: Зденек Смолка, *Поет между легендите, мита и реалността. Страници от литературата за Петър Безруч (Básník mezi legendami, mýtem a realitou. Kapitoly z literatury o Petru Bezručovi, 2002)*, Мартин Томашек, *Списание Моравско-силезийски преглед 1905 – 1923 г. (Časopis Moravskoslezská revue 1905 – 1923, 1999)*, *През лабиринта на произведенията на К. М. Чанек-Ход (Labyrintem díla K. M. Čaraka-Choda, 2006)*;
- чешкия литературен ъндърграунд: Мартин Пиларж, *Ъндърграунд (Студии върху чешкия литературен ъндърграунд) (Underground. Kapitoly o českém literárním undergroundu, 1999, 2-ро изд. 2002)*;
- редакторска и библиографска работа: Ива Малкова, *Библиографски данни за личността и творчеството на Вилем Завада (Osobnost a dílo Viléma Závady v bibliografických datech, 2006)*, *Многогласие. Кореспонденцията на Вилем Завада (Vícehlasí. Korespondence Viléma Závady, 2007)*, *Творческата личност на Франтишек Хрубин (библиография) (Tvůrčí osobnost Františka Hrubína (bibliografie), 2009)*, *Адресатът Франтишек Хрубин: Писмата на Фр. Хрубин, Я. Сайферт, Й. Стърнадъл, Е. Фринта (Adresát František Hrubín: Dopisy F. Hrubína, J. Seiferta, J. Strnadla, E. Frynty, 2010)*; Якуб Иванек, *Каталог на песните за светци в чешката барокова литература (Katalog písní o svatých v české barokní literatuře, 2010)*.

Повечето от членовете на двете научни звена взеха участие в изработването на речникови статии в *Речника на писателите след 1945 г.* (под редакцията на П. Яначек) (*Slovník spisovatelů po roce 1945*), Ян Малура разработи редица речникови статии за *Лексикона на чешката литература (Lexikon české literatury)*, Мартин Пиларж и Сватава Урбанова са съавтори на отделните глави на *История на чешката литература след 1945 г. (Dějiny české literatury po roce 1945)*, която представлява проект на Института за чешка литература към Чешката академия на науките. Много колеги участват със свои интерпретативни разработки в сборника *В координатите на свободата. Чешката литература от деветдесетте години на двадесети век (V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století, 2008)*.

Ежегодно провеждаме студентска научна конференция, излъчваме свои представители на Националната студентска литературоведска конференция, която организира Институтът за чешка литература към Чешката академия на науките в сътрудничество с Педагогическия факултет на Карловия университет. Катедрата ни редовно избира студенти за участие на Фестивала на чешкия език, реч и литература под названието „Шрамкова Сobotка“⁸.

Членовете на Катедрата сътрудничат и на различни редакционни колегии на научни списания у нас и в чужбина: „Ческа литература“ (Česká literatura), „Хост“ (Host), „Ладени“ (Ladění), „Бохемистика“ (Bohemistyka);

⁸ Фестивалът носи името на писателя бунтар Франя Шпрамек (1877 – 1952), който е родом от гр. Сobotка, област Храдец Кралове. – Б. пр.

на редакционните съвети (*Universum*); участват в научни журита и в експертни комисии, както и в национални научни журита при определяне на носителите на литературни награди (например наградата *Magnesia Litera*). Сключени са дългогодишни билатерални договори с различни университети: Университета в Глазгоу (Великобритания); Университета в Оксфорд (Великобритания); Университета Кантабрия, Сантандер (Испания); Университета в Барселона (Испания); Прешовския университет (Словакия); Университета „Матей Бел“ в Банска Бистрица (Словакия); Университета във Вроцлав (Полша); Университета в Ополе (Полша); Виенския университет (Австрия); Университета в Лайпциг (Германия); Университета в Сегед (Унгария); Университета в Люблина (Словения).

Към научноизследователската дейност на двете звена се присъединяват редица талантиливи студенти, предимно докторанти, тъй като Катедрата има право да обучава в две докторантски направления: *Теория и история на чешката литература* и *Литературознание – теория и история на националните литератури*. Резултатите от сътрудничеството ни с докторантите са презентирани в самостоятелни издания или в рецензирани сборници и списания. Докторантите ни се изявяват и на международни славистични конференции в Европа (напр. в Австрия, в Швейцария и на други места). Някои от абсолвентите се реализират и като научни работници в други университети или научни институти и институции.

Катедрата по чешка литература и теория на литературата се развива много динамично, тя има жив интерес и е отворена към интердисциплинарните връзки и международните контакти.

Сватава Урбанова

Превод от чешки: **Борислав Борисов**